

DOI: <http://doi.org/10.18372/2412-2157.31.14833>

УДК 1 (091)

Г. А. Поперечна

МОРАЛЬНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ СВОБОДИ В ФІЛОСОФІІ П. ЮРКЕВИЧАТернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка;
e-mail: poperechna.h.a.1982@gmail.com

Анотація. В статті здійснено аналіз розуміння П. Юркевичем категорії свободи в контексті його морально-етичного вчення та філософії права. Показано, що філософ розглядає проблему свободи людини у зв'язку із соціально-політичними і духовно-релігійними особливостями різних епох, акцентуючи увагу на значенні християнства у відкритті духовності людської особистості. Виходячи з положення мислителя про те, що людині як розумній істоті властива автономія. Продемонстровано відмінності у поглядах на ідею автономії І. Канта і П. Юркевича. Розкрито зміст основних видів свободи та специфіку пов'язаних із нею аспектів відповідальності. З'ясовано, що для П. Юркевича ідея моральної рівності повинна лежати в основі вчення про право, а засадничою підставою правового аспекту свободи повинен стати її моральний аспект.

Ключові слова: свобода; мораль; право; особистість; автономія; відповідальність.

Вступ

Свобода є одним із сутнісних вимірів людського буття, тому не дивно, що вона постає в центрі уваги багатьох гуманітарних наук. Проте співвідношення її морального і правового аспектів має виняткове значення, позаяк охоплює внутрішній і зовнішній вияви людської поведінки. Ця проблема не є новою, але й не може мати остаточного вирішення; спосіб і характер її осмислення в різні епохи набирає специфічного відтінку залежно від суспільно-політичної та духовно-культурної ситуації. В історії української філософської думки вона вперше була піднята вихованцем Київської духовної академії, видатним українським філософом П. Юркевичем.

Загалом, на сучасному етапі творча спадщина П. Юркевича досліджена найбільше зі всіх представників Київської духовної академії (Мозгова, 2018: 17). Фундаментальні основи її аналізу були закладені ще наприкінці XIX – поч. XX ст. А. Ходзинським, Г. Шпетом, Д. Чижевським, В. Зеньковським, Г. Флоровським. В останні десятиліття їй присвячено низку дисертацій, зокрема А. Арістової, С. Єлістратова, В. Думцева, Л. Кудрик, С. Кузьміної та ін. Істотний внесок у вивчення філософських ідей мислителя здійснили Р. Піч, А. Тихолаз, М. Запорожець, А. Абрамов, М. Ткачук, В. Гусев, В. Пронякін та ціла плеяда сучасних науковців, які цікавляться генезою української філософської думки. Новий інтерес у сучасних дослідників викликала філософія права П. Юркевича (у 2000 р. було здійснено її україномовне видання). Аналізу філософсько-правового аспекту творчості мислителя присвячено деякі праці Г. Боровської, Г. Чередніченко, В. Тихонова, проте морально-правовий вимір свободи у філософії П. Юркевича ще не знайшов належного висвітлення.

Мета і завдання дослідження: розкрити зміст морального і правового аспектів свободи в філософії П. Юркевича та встановити особливості зв'язку між ними.

Методологія дослідження

Для реалізації поставленої мети використовувалися загальнометодологічні принципи історико-філософського аналізу, а також комплекс

методів, що охоплює системно-структурний підхід, який дозволяє розглядати означену проблему в якості одного з напрямків цілісної системи мислителя; метод текстологічного аналізу; направлений на встановлення латентного сенсу авторських текстів, герменевтичні засоби тлумачення та метод категоріально-понятійного аналізу для окреслення змісту основних концептів.

Результати

Перш за все варто зауважити, що означений спектр проблеми не можна розглядати поза його зв'язком зі всією системою поглядів мислителя, передовсім його антропологією, етикою та філософією права. Вихідним пунктом міркувань ученого постає питання про сутність людини. Розуміючи її як істоту, створену за образом і подобою Бога, він наголошує на єдності в ній тілесного і духовного та акцентує увагу на значенні людського Я, сутність якого виявляє себе у трьох формах – діяльності розсудку, прагненнях волі і почуваннях серця. Метафізика людини передбачає визначення необхідної і розумної її мети. Для П. Юркевича людина, як духовна істота, покликана невинно здійснювати моральний закон та прагнути до самовдосконалення. В цьому полягає не лише мета, але й унікальна особливість її існування і покликання. Виходячи з цього, проблему вимірів людської свободи філософ розглядає у тісному зв'язку з проблемою її духовної природи.

Згідно з П. Юркевичем, повноцінне значення духовного елемента в житті людини вперше в історії людської культури було розкрито християнством. Християнська релігія запропонувала чітку систему цінностей, в результаті чого стало можливим розмежування моралі і права. Античний світ не акцентував уваги на властивостях особистого внутрішнього буття, а цінував людину передовсім як громадянина полісу: «Особистість людини та її права визнавалися настільки, наскільки це було необхідно для держави. Вона терпіла людину тільки під прикриттям громадянина, тільки як громадянин вона здобувала права в державі. ... Ця основа надала античній державі міцності, але вона ж і привела її до падіння... незалежної, самостійної особистості там не було...» (Юркевич, 2000: 289).

Це означає, що людина отримувала право лише в державі, а поза її межами вона була безправна. Водночас навіть у випадку зі ставленням до людини як до громадянина не завжди йшлося про цінність і свободу особистості та про розуміння її як моральної істоти. Так, Спарта взагалі не допускала вільного розвитку індивідуальності (за висловом Сократа, в Спарті держава вільна, а людина – її раб). Проте і сам Сократ, сконцентрувавши увагу на необхідності пізнання власної душі, все-таки ставив інтереси держави вище за інтереси і потреби окремої людини. Учень Сократа Платон, зазнавши ідейного впливу свого вчителя та спартанської організації держави, вважав, що моральне єство людини визначає її місце в суспільстві і у зв'язку з цим визнавав можливість свободи в межах притаманної їй чесноти (філософ вільний в сфері мудрості, воїн – мужності тощо). Але і це, зазначає П. Юркевич, ще не передбачало зміни ставлення до особистості; як і в інших мислителів того часу, в Платона «людина, взята окремо, поза державою, не мала вищого морального значення як людина; вона була людиною тому, що була громадянином» (Юркевич, 2000: 62).

Важливим кроком на шляху до розуміння значення внутрішнього єства людини стало вчення Аристотеля. Як відомо, Стагірит розрізняв практичну і теоретичну добродієчності, маючи на увазі під ними мету людського життя та розумове споглядання. Характеризуючи практичну добродієчність, він особливо наголошував на ролі пристрастей і поганих схильностей у її здійсненні. Пов'язуючи з ними життєві проблеми й негаразди, філософ у такий спосіб привернув увагу до значення внутрішнього світу людини в досягненні чесноти. Однак, не вбачаючи у ньому головної рушійної сили поведінки особи, Аристотель так само був переконаний, що тільки держава здатна розробити закони і норми, які дозволять за допомогою виховання зменшити вплив негативних схильностей. Звідси його висновки: людина – це політична істота; добродієчне, а значить і щасливе життя можливе лише в державі.

Не зуміли у належний спосіб поцінувати людську індивідуальність і стійки, – зазначає П. Юркевич, хоча й визнає, що деякі їхні ідеї мали важливе значення для сприйняття християнського погляду на особу. Зокрема, вони наголосили, що гідність людини полягає в її моральній свободі, а своїм закликом до повного морального самовладання через зосередження на загальному принципі акцентували увагу на людині як громадянину світу, індивідуальна сторона якого виражає приналежність до певної держави, а універсальна (розумна) вказує на єдність з іншими розумними істотами космосу.

Характеризуючи правовий бік становища людини в античному світі, П. Юркевич підсумовує, що всі аспекти тогочасного життя людини (сімейне, господарське, суспільне, політичне) ґрунтувалися на засадах пригнічення прав особи. З приходом християнства цей принцип втратив своє значення. Гнобленню і утиску особи, розділенню народів нова релігія протиставила становище людини як співучасника всього людства, відкрила в ній

сторони, що не допускають ставлення до неї як до певної речі. Наголосивши на цінності та богоподібності людини, вона акцентувала на необхідності забезпечення їй простору, в межах якого особа сама стає для себе державцем і діє відповідно до власної волі. Якщо космополітизм стійків нехтував індивідуальністю, то в християнстві «людина стає громадянином всесвітньої держави не внаслідок заперечення індивідуальності, а за допомогою її розвитку» (Юркевич, 2000: 435). Філософ підкреслює, що словами «Віддайте кесарю кесарево, а Боже Богові» Спаситель розмежував цивільну і релігійну царини, відокремив сферу волі і сумління від світської влади. Цими словами Він також вказав на безпосереднє ставлення внутрішньої людини до Бога.

Середньовіччя змінило акценти у ставленні до людини. Якщо Античність поглинала особистість, то Середньовіччя побачило в ній уже не громадянина, а особу з її приватними інтересами і на цій підставі вибудувало стосунки, що ґрунтувались на особистій відданості й особистій чесноті. Суперечність між ідеєю людини і людиною-громадянином була гостро усвідомлена у Новий час. Однак ні наука, ні реформи не привели до її вирішення, а енциклопедисти XVIII ст. остаточно підірвали моральні засади держави й суспільства: «Нині виникла потреба в тому, щоб, з одного боку, людина так само входила в державу, як еллін, а з другого – щоб вона була такою ж незалежною, як у середні віки... з огляду на це пояснюються всі революції, весь хаос явищ теперішнього часу» (Юркевич, 2000: 291).

Характеризуючи людину, П. Юркевич виділяє в якості її істотної ознаки здатність до спілкування, а розум вважає засадничою основою спілкування та будь-якої моральної взаємодії. Якщо взаємодія матеріальних речей у світі природи підлягає незмінним законам, то людська ґрунтується на істині розуму, в основі яких лежить положення про цінність та гідність людської особистості. На відміну від тварин, дії яких не можуть бути самостійними і вільними через вплив невідворотних мотивів, людина достоєнно володіє моральною свободою. «Або ми повинні трактувати себе й інших як речі, позбавлені господаря, і тоді буде діяти закон насильства, або ж ми повинні трактувати себе й інших як розумні істоти, – і тоді буде панувати закон розуму однією своєю вартісністю. Таким чином, ми приходимо до положення особливо важливого, що людині як розумній істоті, властива автономія, яка полягає в тому, що людина підкоряється законові, який сама собі встановила на підставі пізнаної гідності, – встановила як придатний для всякої розумної істоти. Тому людина має значення законодавця в царстві розумних істот. Необхідність цієї ідеї автономії відкривається з того, що крім закону сили й розуму в існуючому нема третьої форми законів» (Юркевич, 2000: 183).

Як бачимо, позиція київського мислителя виглядає близькою до позиції І. Канта, тим паче, що він неодноразово звертається до його практичної філософії і вважає відкриття людської автономії «неспростовним відкриттям Канта» (Юркевич, 2000: 186). Однак у поглядах обох мислителів на цю

проблему є певні відмінності. І. Кант спирається на здоровий глузд, який підказує, що метою для розуму є не щастя і самозбереження, а внутрішня добра воля. Відтак, розум прагне створити волю, яка є доброю самою по собі. Автономна воля не мотивується нічим, окрім поваги до того, що є законним, і має внутрішню підність. Тому, згідно з І. Кантом, мета вчинку не визначає його вартості; справжню моральну цінність має лише той вчинок, який здійснений з доброї волі та усвідомлення обов'язку. П. Юркевич вважає таке визначення людської автономії недостатнім. На його переконання, виконання людиною морального закону залежить від цілої низки чинників, серед яких, звісно, вирішальну роль відіграє воля. Крім розуму, на моральний вибір суб'єкта впливають і його емоційно-почуттєвий стан, прагнення, душевна діяльність загалом.

Важливе значення мають і такі моменти, як мотив, самовладання, вибір, переконання та свобода, які теж носять автономний характер. Тому будь-який моральний вчинок є результатом індивідуального вибору людської особистості. Здійснюючи вибір, людина демонструє власну незалежність від зовнішнього впливу, причому, ця незалежність, вказує П. Юркевич, визначається не лише розумом, а духом людини загалом. Люди не перебувають на однаковому рівні морального розвитку, тому у вільному виборі кожної окремої особи також проявляється і її виховання, погляди, пристрасті та інші чинники природного і суспільного характеру. Згідно філософа, ступінь свободи залежить від рівня розумового і морального розвитку та зростає пропорційно з ним: «в міру зростання освіти посилюється суб'єктивність вчинків. Дикун у своїх вчинках мотивується зовнішніми спонуканими, а освічена людина – внутрішніми. Тому вона вимагає простору для своєї індивідуальної волі, що виявляє всю її сутність, адже у волі діє вона сама і вся вона. Коли людина перебуває посередині між двома різними цілями, до яких ведуть два різні шляхи, вона, вільна, намагається досягнути однієї з них, або ж замість них обрати щось третє. Отож, у цьому вчинку вона виявляє вільність дій, унаслідок якої здійснює вчинок, який обирає її воля. Отже, людина вільна, коли вона діє так, як хоче. Отож, у виборі людина вільна» (Юркевич, 2000: 193). Правила людської волі не даються готовими чи нав'язаними зовні; воля встановлює їх для себе самостійно. Це ще раз укажує на її автономність.

Оскільки на вибір людини впливає цілий спектр чинників, то і свобода є різною. У зв'язку із цим П. Юркевич виділяє такі види свободи: свобода емпірична, розумова, моральна та метафізична. Перша є найпростішим видом свободи (певною мірою, це «свобода від»), який передбачає усунення перешкод чи обставин, що обмежують людину і її дії. Так як свобода окремої людини завжди перебуває в певній залежності від загальної свободи, то, вказує П. Юркевич, завданням суспільства є забезпечення умов досягнення індивідуальної свободи. Другий вид свободи – розумова або інтелектуальна свобода – визначається діяльністю розуму і означає здатність вибирати мотив вчинку та діяти свідомо. Цей вид свободи є дуже важливим для досягнення людиною

моральної свободи. В свою чергу, ступінь моральної свободи засвідчує рівень і силу духу людини через дотримання нею моральних переконань і здійснення добродетельності: «моральна свобода є здатність вивиситися над вимогами і звабою природи для того, щоб безперешкодно йти услід за моральними переконаннями; у стані чистої свободи ні афекти, ні схильності неспроможні звабити людину й змусити її ухилитися від моральності. Тут панує моральне переконання: знаю добре, хочу доброго і можу досягнути доброго. Але така свобода можлива тільки у волі» (Юркевич, 2000: 195). На шляху здійснення добродетельності чи не найбільшу перешкоду становлять пристрасті. Уміння людини вгамовувати їх і діяти згідно зі своїми моральними переконаннями вказує на ступінь її моральної свободи.

Особливий акцент здійснює П. Юркевич на появленні категорії метафізичної свободи. Вона вимагає, передовсім, засвоєння таких понять, як «свобода вчинку» та «свобода волі». Перше, згідно з мислителем, є достатньо простим для сприйняття, оскільки передбачає здійснення того, що людина хоче, обирає і схвалює; вчинок, здійснений із певним наміром, є свободним. Щодо другого, то в європейській філософській думці набуло популярності кантове трактування автономії людської волі, в якому йдеться не про відношення вчинку до волі, а про властивості самої волі, її незалежність від мотивів і здатність самостійно визначати себе до дії. Однак, укажує київський філософ, таке визначення містить внутрішню суперечність, бо у ньому воля виступає одночасно як пасивне і діяльне, рухоме і рушій. Насправді, при свободному виборі і наявності здатності до самовизначення людина не може не керуватися мотивом, інакше її вибір буде байдужим, а переконання непрактичними. Так, не можна чинити чесно, не мотивуючись поняттям про честь, робити добро, не керуючись ідеєю добра і т. д. «Вся наша підність у шляхетних учинках полягає у схильності до гарних мотивів, але за такого погляду на вільний вибір неможливе ніяке удосконалення людини, жодний моральний прогрес, бо людина однаково владна, вольова, вільна робити добро і зло» (Юркевич, 2000: 198), підсумовує П. Юркевич. Водночас він наголошує, що вільна людина завжди діє за свідомими мотивами: «Вчинки є вільні, коли вони залежать від волі, а воля перебуває в залежності від свідомих мотивів. Що розумніші ці мотиви, то людина вільніша. Людська свобода, таким чином, завжди пропорційна твердості характеру й ступеню його розвитку. Ця вільність робить його володарем самого себе і водночас обставин; вона виявляється в легкості, з якою людина дотримується своїх переконань. Тому тільки той вільний, хто має можливість іти за обраним мотивом. Тож вільного вибору немає, хоч і є вільність учинків» (Юркевич, 2000: 199). Отже, автономія передбачає усвідомлення і визнання закону як цінності, а відтак є принципом обов'язку і права. Свобода в такому випадку виступає показником зрілості моральної сфери людини і є водночас істотною характеристикою особистості.

Простір свободи робить вчинок вільним і є підставою для визначення відповідальності людини. Останню П. Юркевич розглядає у трьох аспектах: зовнішньому, внутрішньому і міжлюдських стосунків в суспільстві (правовий аспект). Зовнішній стосується людини самої в собі, вказує на її одвічну сутність і означає, що вона, як духовна істота, наділена трансцендентальною свободою, за якою «визнає себе у своєму сумлінні відповідальною за свої вчинки» (Юркевич, 2000: 226). Внутрішній аспект стосується її емпірично-моральної сторони, що передбачає внутрішню здатність розрізнати добро і зло. Завдяки цій здатності людина має або не має свободи дотримуватись моральних ідей. В третьому випадку йдеться про те, що кожен із нас є представником певного суспільства, юридичною особою, що має юридичну свободу і діє в правовому просторі.

Оскільки людина перебуває в певному суспільстві, то її поведінка визначається прийнятими у ньому нормами і правилами, соціальним становищем тощо. Це накладає на неї певні обмеження. Тому, на відміну від моральної свободи, яка ґрунтується на свободі вибору, право звужує горизонт цього вибору і потребує примусу. Однак воно є необхідним для розумного впорядкування людського життя. Людина, як розумна істота, відзначається здатністю свідомо підпорядковуватись праву. Остання тісно пов'язана з моральною свідомістю, людським сумлінням. Отже, основою вчення про право повинна стати ідея моральної рівності, а засадничою підставою правового аспекту свободи – її моральний аспект, який, згідно з П. Юркевичем, зароджується в глибині людського ества і лише згодом знаходить своє раціональне оформлення у праві. У зв'язку із цим філософ категорично не погоджується з мислителями, які пов'язують виникнення права з угодою. Так, він критикує ідею Ж.-Ж. Руссо про верховенство народу, яке той виводить з суми окремих воель, і на цій підставі робить її джерелом права. Для П. Юркевича таке вчення передбачає деспотизм маси та грубе насильство: «Визнання моральної гідності особистості є абсолютною умовою одвічного права; і там, де право ігнорує цю умову, воно виступає у формі відстороненого, формального, немилосердного» (Юркевич, 2000: 397). Людина, як розумна і моральна істота, відзначається здатністю свідомо підпорядковуватись праву. Завданням держави є виховання в людини поваги до закону і усвідомлення необхідності його дотримання, а також забезпечення умов досягнення індивідуальної свободи.

Обговорення

Для широкого кола науковців П. Юркевич є відомим як автор оригінальної концепції «філософії серця». Водночас, при розгляді окресленої теми, ми свідомо не зачіпали проблему впливу кордоцентризму на морально-правовий вимір свободи, адже вважаємо цю концепцію в філософії мислителя суперечливою. Загалом П. Юркевичу, як і більшості представників київської духовно-академічної традиції, є притаманним наголос на «стійких, свідомих властивостях людського ества» (Поперечна, 2012: 32) та акцентування на значенні розуму і освіти в становленні духовно-особистісних

засад. Йдеться про універсальність підходу філософа до феномену людини, згідно з яким усі форми її духовної діяльності поєднуючись складають єдине і неповторне Я. До цього є близькою позиція Г. Боровської, яка пропонує розглядати філософсько-правову спадщину мислителя як певну світоглядно-методологічну парадигму, в основі якої лежить метафізика «ідеї» та позитивізм «розуму» (Боровська, 2009).

Зауважимо, що діяльність філософа проходила в непростих умовах поширення матеріалістичних та нігілістичних тенденцій в студентських і інтелектуальних колах Росії 50-70-тих роках ХІХ ст. Більша частина тогочасного студентства перебувала під потужним впливом «передової» російської інтелігенції (після десятирічної заборони викладання філософії) та була неготовою сприймати ідеї про неприпустимість практичного підходу до науки і життя, «про настійну потребу людського духу у вищому синтезі наукових, філософських і релігійних істин в єдиний цілісний світогляд» (Поперечна, 2018: 9). Після декількох невдалих спроб донести свої філософські ідеї, мислитель зосередився на розробці педагогічних проблем та серйозно зайнявся філософією права, щоб у такий спосіб втілювати та розвивати ідеї гуманізму, протистояти егоїзму й позиції жорсткого заперечення одвічних цінностей. Цим обумовлена специфіка поєднання моралі та права ученого. До схожого висновку доходять і Т. Подковенко, який стверджує, що в філософії П. Юркевича спостерігається поєднання правових норм з нормами моралі в контексті пошуку гармонізації індивідуального та колективного життя (Подковенко, 2017).

Висновки

На підставі викладеного матеріалу можна зробити висновок, що в основі розуміння П. Юркевичем морального і правового аспектів свободи покладені ідеї християнського гуманізму й універсалізму. Обравши вихідним началом цінність людського буття і автономію особистості, він акцентує на необхідності поваги до свободи і прав людини. В філософії мислителя свобода виступає, з одного боку, невід'ємним елементом людського існування, а з іншого – показником зрілості моральної сфери людини, істотною характеристикою особистості. В основі невідповідності морального і правового аспектів свободи лежить суперечність між ідеєю людини і людиною-громадянином. Як ідея людини є первинною щодо людини-громадянина, так само і моральний аспект свободи повинен стати засадничою підставою її правового виміру.

Список літератури

1. Berlin Isaiah. Two Concepts of Liberty/ Isaiah Berlin. – Oxford: Clarendon Press, 1958.
2. Мозгова Н. Г. Київська духовна академія 1819 – 1820: Філософський спадок / Н. Г. Мозгова – К.: Книга, 2004. – 320 с.
3. Ходзинский А. Профессор философии Памфил Данилович Юркевич / А. Ходзинский. – Харьков: Епархиальная типография, 1915. – 107 с.
4. Юркевич Памфил. 3 науки про людський дух / Памфил Юркевич. Вибране. [пер. з російської В.П. Недашківського; упорядкування, передмова й примітки А. Г. Тихолаза]. – К.: «Абрис», 1993. – С. 115-222.

5. Юркевич П. Історія філософії права. Філософія права. Філософський щоденник / П. Юркевич. – К. : Ред. журналу «Український Світ», 2000. 756 с.

6. Юркевич Памфіл. Мир з ближніми як умова християнського співжиття / Памфіл Юркевич. Вибране. [пер. з російської В. П. Недашківського; упорядкування, передмова й примітки А. Г. Тихолаза]. – К. : «Абрис», 1993. – С. 222-230.

References

1. Berlin, I. (1958). *Two Concepts of Liberty*. Oxford: Clarendon Press.

2. Mozhova, N. H. (2004). *Kyivska dukhovna akademiia 1819-1920: filosofskyi spadok [Kyiv Theological Academy 1819-1820: the philosophical legacy]*. Kyiv: Knyha [in Ukrainian].

3. Khodzinskiy, A. (1915). *Professor filosofii Pamfil Danilovich Iurkevich [Professor of Philosophy Pamfil Danilovich Yurkevich]*. Kharkov: Eparkhialn. tip. [in Russian].

4. Yurkevych, P. (1993). *Z nauky pro liudskyi dukh [From the science of the human spirit]*. (V.P. Nedashkivskiy, Trans). A. H. Tykholaz (Eds.). Kyiv: Abrys [in Ukrainian].

5. Yurkevych, P. (2000). *Istoriia filosofii prava. Filosofii prava. Filosofskyi shchodennyk [History of philosophy of law. Philosophy of law. Philosophical diary]*. Kyiv: Ukr. svit [in Ukrainian].

6. Yurkevych, P. (1993). *Myr z blyzhnyimi yak umova khrystyianskoho spivzhytia [Peace with others as a condition of Christian coexistence]*. (V.P. Nedashkivskiy, Trans). A. H. Tykholaz (Eds.). Kyiv: Abrys [in Ukrainian].

Г. Ф. Поперечная.

МОРАЛЬНИЙ І ПРАВОВОЙ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ СВОБОДИ В ФІЛОСОФІЇ П. ЮРКЕВИЧА.

В статті здійснено аналіз розуміння П. Юркевичем категорії свободи в контексті його нравственно-етического учіння і філософії права. Показано, що філософ розглядає проблему свободи в зв'язі з соціально-політичними і духовно-релігійними особливостями різних епох, акцентуючи увагу на значенні християнства в відкритті духовності людської особистості. Виходячи з положення мислителя про автономію людини, продемонстровано відміння між розумінням людської автономії І. Кантом і П. Юркевичем. Розкрито зміст основних видів свободи і специфіку зв'язаних з нею аспектів відповідальності. Установлено, що для П. Юркевича ідея морального рівності повинна становити основу учіння про право, а основоположним підґрунтям правового аспекту свободи повинен бути її моральний аспект.

Ключові слова: свобода; мораль; право; людина; автономія; відповідальність.

H. Poperechna

MORAL AND LEGAL ASPECTS OF THE CONCEPT OF FREEDOM IN P. YURKEVYCH'S PHILOSOPHY

Introduction. The problem of correlation between the moral and legal aspects of freedom has been topical at all times. Its modern consideration is impossible without taking into account the heritage of previous generations of thinkers. For the first time in the history of Ukrainian philosophical thought the problem of freedom was raised by P. Yurkevich, a student of the Kyiv Theological Academy. **The aim and tasks** are to reveal the content of the moral and legal aspects of freedom in the philosophy of P. Yurkevich and to establish the features of the correlation between them. **Research methods** are general methodological principles of historical philosophic analysis, system-structural approach, method of textual analysis, hermeneutic means of interpretation and the method of categorical-conceptual analysis. **Research results.** It is shown in the article that P. Yurkevich reviews the problem of human freedom in connection with the socio-political and spiritual-religious features of different epochs, accentuating the importance of Christianity associated with the discovery of the spirituality of the human person. **Discussion.** Since the Ukrainian philosopher considers the autonomy of human's will to be the basis of man's moral freedom, the differences in the views of I. Kant and P. Yurkevich on the idea of autonomy are demonstrated. The content of the main types of freedom and responsibility is revealed. It was found out that for P. Yurkevich the idea of moral equality should be the basis of the doctrine of law, and the fundamental basis of the legal aspect of freedom should become its moral aspect. **Conclusion.** The basis of P. Yurkevich's understanding of the moral and legal aspects of freedom is grounded on the ideas of Christian humanism and universalism. In the thinker's philosophy, the freedom is, on the one hand, a necessary element of human existence, and, on the other, an indicator of the maturity of the moral sphere of human being, an essential characteristic of the individual. At the core of the inconsistency between the moral and legal aspects of freedom there is the contradiction between the idea of human and human-citizen. Just as the idea of human being is primary to the human-citizen, so the moral aspect of freedom must become the fundamental basis of its legal dimension.

Keywords: freedom; moral; law; personality; autonomy; responsibility.

DOI: <http://doi.org/10.18372/2412-2157.31.14834>

УДК 656.7.071.7:351.814.263.2:378:168.522 (045)

О. М. Сідоркіна

САМОТНІСТЬ У КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті розглядаються соціально-філософські аспекти сучасних проявів феномену самотності, аналізуються нові умови її включення до соціально-комунікативних процесів, сучасна специфіка феномену самотності, зокрема «самотності у мережі» перш за все як частини соціально-комунікативних процесів. Феномен самотності виступає однією з ознак, що притаманні сучасному комунікативному середовищу. Все більше виникає явищ самотності індивідів у соціумі, в електронних соціальних мережах із драматичними, психологічними переживаннями, що зумовлює необхідність вивчення особливостей інформаційного простору, його поширення і вплив на умови індивідуальної та соціальної комунікації.

Ключові слова: людина; особистість; суспільство; відчуження; індивід; самотність; соціальні мережі; соціально-комунікативні процеси.

Вступ

Проблеми самотності індивіда проходять крізь усю культурну історію людства, становлять важливу складову соціокультурного досвіду суспільства, виступають предметом науково-філософських та

художніх рефлексій. Не залишається осторонь і сучасна епоха бурхливого розвитку комунікативного середовища і тотального поширення нових засобів комунікації. За таких умов спадає на думку важкість усамітнення, подолання якого принаймні технічними